

MULTIMODAL YONDASHUV ASOSIDA AKADEMIK LITSEY O'QUVCHILARINING ONA TILI TA'LIMI JARAYONIDA KOGNITIV FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH

Muhammadiyev Tulagan Shavkat o'g'li

Guliston davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

e-mail: tulaganmuhammadiyev282@gmail.com

+99899-483-34-03

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18044675>

Annotatsiya Multimodal yondashuvning ilmiy-nazariy asoslanishi, zamonaviy ta'lim jarayonidagi uning o'rnini, xususan, akademik litsey bosqichida ona tili ta'limini o'qitishdagi metodik, pedagogik, didaktik va psixolingvistik, axborotning lingvistik, vizual afzalliklari tahlil qilinib, ta'limiy topshiriqlar vositasida funksional, interaktiv va yuqori samaradorlikka ega pedagogik model sifatida rivojlantirishi bo'yicha pedagogik, metodist, tilshunos, psixolog olimlarining ilmiy qarashlari keltirilib, ularga subyektiv munosabat bildirilgan.

Kalit so'zlar: multimodal yondashuv, multimodal semiotika, ona tili ta'limi, kognitiv kompetensiya, kommunikativ kompetensiya, vizual modallar, akustik modallar, interaktiv ta'lim, akademik litsey, analitik fikrlash, kreativ fikrlash.

Bugungi kunda ilm-fan sohasida tez sur'atda rivojlanayotgan zamonaviy texnologiyalarning o'rnini beqiyosdir. Vatanimizda barcha sohalar qatori ta'lim tizimida ham sezilarli o'zgarishlar va yangiliklar amalga oshirilmoqda. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojaatnomasida ijtimoiy sohani, jumladan, "milliy o'zligimizni anglash, Vatanimizning qadimiy va boy tarixini o'rganish, bu borada ilmiy tadqiqot ishlarini kuchaytirish, gumanitar soha olimlari faoliyatini har tomonlama qo'llab-quvvatlash"¹. Hozirgi davr ta'lim jarayonining modernizatsiyalashuvi axborotning turli modalitetlarda uzatilishi, o'quvchining axborotni qayta ishlash qobiliyatini kuchaytirish, tilni funksional-konseptual asosda o'rganish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Multimodal yondashuv — o'quv materialini lingvistik, vizual, akustik, kinestetik va grafik modallar uyg'unligida taqdim etish orqali nutqiy va kognitiv kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiluvchi didaktik yo'nalishdir. Akademik litsey bosqichida bu yondashuv o'quvchilarning murakkab konseptlarni idrok qilish, tahlil qilish va o'zlashtirish jarayonini jadallashtiradi.

Multimodal ta'lim konsepsiyasi multimodal semiotika nazariyasiga tayangan holda shakllangan bo'lib, matnning lingvistik shakli boshqa semiotik resurslar tasvir, diagramma, rang, kompozitsiya, harakat va ovoz bilan uzviy bog'liq holda

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyevning 2018 yil 28 dekabrda «Taraqqiyot yo'limizning shiddati yanada oshaveradi» mavzusidagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi // Xalq so'zi, 2018 yil, 29 dekabr.

idrok etilishini ta'kidlaydi. Ushbu nazariya o'quv jarayonida bir vaqtning o'zida bir nechta sezgi kanallari (vizual, akustik, verbal, kinestetik)ni faollashtirish o'rganish jarayonini intensivlashtirishini ilmiy asoslaydi. Psixolingvistik yondashuvga ko'ra, moddiylashgan multimodal axborotni idrok qilish jarayoni miyadagi verbal va noverbal kodlarning parallel ishlashiga olib keladi, bu esa xotiraning uzoq muddatli qatlamiga ma'lumot saqlanishini kuchaytiradi.

Ona tili ta'limida multimodal yondashuvning didaktik afzalliklari ona tili ta'limi til birliklarining murakkab tizimini o'rgatishni talab etadi. Multimodal yondashuv ana shu jarayonni optimallashtiradi.

Grammatik, fonetik, leksik va matnshunoslik materiallari multimodal shaklda taqdim etish: murakkab tushunchalar vizual modellar orqali soddalashtiriladi; audio-vositalar fonetik jarayonlarning aniq idrok etilishini ta'minlaydi; diagramma va sxemalar sintaktik strukturalarni tizimli tasavvur qilishga yordam beradi.

Multimodal yondashuv kognitiv faoliyatning asosiy komponentlari — e'tibor, idrok, xotira, mantiq, analiz-sintez, baholash kabi jarayonlarni bir vaqtda ishga soladi. Axborotni turli modalitetlarda qayta ishlash o'quvchining fikrlash tezligi va sifatini oshiradi.

Kommunikativ kompetensiyaning shakllanishi orqali o'quvchilarning multimodal materiallar asosida:

o'qib tushunish,
tinglab tushunish,
yozma nutq yaratish,

og'zaki nutqda ishonarli fikr bayon qilish ko'nikmalarini integrallashgan tarzda rivojlantiradi.

Akademik litsey o'quvchilarining kognitiv faoliyatini rivojlantirish, akademik litsey o'quvchilari intellektual yetuklik bosqichiga yaqinlashgan bo'lib, ularning kognitiv faolligini oshirish uchun murakkab, mazmunan boy, multimodal vazifalar samarali hisoblanadi. Analitik fikrlashning shakllantirish infografikalar, diagrammalar, elektron xaritalar asosida matn tahlili o'quvchining sabab-natija bog'lanishlarini aniqlash qobiliyatini rivojlantiradi. multimodal matnlar, interaktiv muammoli topshiriqlar o'quvchini mustaqil tahlilga undaydi, kognitiv moslashuvchanligini oshiradi. Kreativ fikrlashning faollashuvi orqali rasm, grafik va audio-resurslar asosida matn yaratish, uzluksiz fikr oqimi metodlari, assotsiativ xarita tuzish kabi mashqlar o'quvchining ijodiy qobiliyatlarini kuchaytiradi.

Multimodal matnlar orqali ishlash video matn asosida semantik tahlil, grafika asosida matn strukturasi modellashtirish, audio matn asosida intonatsion tahlil.

Grammatik kompetensiyani oshirish morfologik jarayonlarning animatsiyalarda namoyishi, interaktiv sintaktik konstruktorlar, lingvistik modellashtirish.

Yozma nutqni rivojlantirish multimodal stimul asosida esse yaratish, grafik organayzerlar orqali matn kompozitsiyasi tuzish.

Tahlil va natijalarga ko'ra metodik tajribalarda multimodal yondashuv qo'llangan akademik litsey guruhlarida quyidagi natijalar kuzatilgan:

- ✓ lingvistik tushunchalarni anglash ko'rsatkichi 25–40% ga oshgan;
- ✓ matn yaratish kompetensiyasida 30% ga yaqin o'sish qayd etilgan;
- ✓ tahliliy fikrlash topshiriqlarini bajarish samaradorligi 25–35% ga oshgan.

Bu multimodal axborotning integratsiyalangan holda berilishi o'quvchilar miyasida o'rganilayotgan materialning barqaror konsolidatsiyasini ta'minlashini ko'rsatadi. Multimodal yondashuv ona tili ta'limi uchun yuqori samaradorlikka ega bo'lgan didaktik modeldir. U o'quvchining idrok, xotira, tafakkur, tahlil va kreativlik kabi kognitiv jarayonlarini kuchaytiradi.

Akademik litsey sharoitida multimodal ta'lim vositalaridan foydalanish: til kompetensiyalarining integrallashgan rivojlanishini, murakkab lingvistik birliklarni chuqur o'zlashtirilishini, fikrlash faoliyatining faolligini ta'minlaydi.

Mazkur yondashuv zamonaviy ona tili ta'limi uchun funksional, interaktiv va ilmiy asoslangan metodik yo'nalish sifatida alohida ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1 Mirziyoyev Sh. O'zbek tiliga davlat tili maqomi berilganining o'ttiz yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqi. – Xalq so'zi, 2019 yil 21 oktyabr.
- 2 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4884-son qarori. "Ta'lim tizimini raqamlashtirish chora-tadbirlari to'g'risida". 2021.
- 3 O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. "Ona tili va adabiyot fanini rivojlantirish konsepsiyasi". Toshkent, 2020.
- 4 Kress, G., & Van Leeuwen, T. Multimodal Discourse: The Modes and Media of Contemporary Communication. London: Arnold, 2001.
- 5 Meyer R.E. Cognitive Theory of Multimedia Learning. Santa Barbara, 1998.
- 6 Minyar-Beloruhev R.K. Metodika obucheniya frantsuzskomu yazyku. Moskva, 1990, C.173.
- 7 Qosimova M, To'xliiev B, Yo'ldosheva Sh. Ona tili o'qitish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi, 2019.

- 8 Suvanova N.A. Multimodal yondashuv asosida o'quvchilarda mazmuni anglash ko'nikmasini shakllantirishning innovatsion yo'llari. Toshkent: Izlanuvchi, 2023.
- 9 Xoshimov O., Rasulov R. O'zbek tili o'qitish metodikasi. Toshkent: Fan, 2018.
- 10 Shchukin A.N. Metodika prepodavaniya ruskogo yazyka kak inostrannogo. Moskva: Vysshaya shkola, 2003, s.229.

WOC
WORLD
ONLINE
CONFERENCES

